

SPLOŠNOIZOBRAŽEVALNE KNJIŽNICE V MREŽI Z MATIČNO SLUŽBO ALI BREZ NJE?

dr. Silva Novljan, Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

Znanstveni članek

UDK 021.63(497.4)

Abstrakt

Narodna in univerzitetna knjižnica opravlja v knjižničnem informacijskem sistemu kot matična knjižnica matične naloge za vse tipe knjižnic, tudi za splošnoizobraževalne knjižnice. Slednjim pa je Zakon o knjižničarstvu poveril opravljanje določenih nalog matičnosti na horizontalni ravni za vse knjižnice na dogovorjenem območju. Z analizo opravljenega svetovalnega dela za splošnoizobraževalne knjižnice v tem desetletju v državni matični službi pa ugotavljamo, da je bila večina svetovalnega dela namenjenega izboljševanju delovnih pogojev splošnoizobraževalnih knjižnic, tistih pogojev, ki bi jih morale le-te najprej izpolnjevati, da bi zmogle zadovoljivo opravljati matične naloge. Tako so se splošnoizobraževalne knjižnice tudi v tem desetletju posvečale pretežno sebi in razvijanju lastne mreže in manj drugim knjižnicam v svojem okolju.

Družbene spremembe so pri nas zamajale tudi organiziranost knjižnic v mreži, pri čemer pobudniki njenega spreminjanja niso vselej ustanovitelji, ampak se malodušje in dvom o učinkovitosti povezovanja knjižnic pojavljata tudi med knjižnicami. Na drugi strani pa prav hitre družbene spremembe in razvoj tehnologije, zmanjševanje interesa za branje ter skrb za prosto dostopnost informacij, priporočajo povezovanje knjižnic in vzdrževanje mreže s pomočjo matične službe. Dosedanja prizadevanja matične službe za razvoj knjižnic so lahko v oporo razmisleku o ohranitvi oziroma krepitvi povezav v mreži splošnoizobraževalnih knjižnic v posodobljeni organizaciji. Oblikovanje kolegija matične službe iz predstavnikov splošnoizobraževalnih knjižnic naj bi okrepilo moč svetovalne službe pri izboljševanju njihovih delovnih pogojev in večanju strokovnosti njihovega delovanja.

UDC 021.63(497.4)

Abstract

The National and University Library performs the role of the parent service for all types of libraries, that is also for public libraries. According to the Act on Librarian-

NOVLJAN, Silva: Should public libraries be networked with the parent service or not. Knjižnica, Ljubljana, 43(1999)1, 5-22

ship, public libraries perform some tasks of the parent service on the horizontal level for all libraries in a certain area. The analysis of the performance of public libraries in the last decade, carried out at the national parent service shows that the majority of advisory work was aimed at better working conditions in public libraries which are, by themselves, the platform enabling the performance of parent tasks. The analysis reveals that in the last decade, the primary aim of public libraries was their own functioning and development of their network, and to a much lesser extent concern for other libraries in their respective areas.

Social changes also endangered the organization of libraries in a network, and it was not always the founders who initiated changes, doubt and despair showed up also in the libraries themselves. On the other hand, quick social changes, development of technology, diminished interest in reading and endeavours for free information access advocate networking of libraries and the maintenance of that network by parent service. The existent endeavours of the parent service for the development of libraries can serve for the reassessment of the preservation and reinforcement of links among libraries in a network following modernized organization. The formation of an advisory body of representatives of public libraries should reinforce the power of advisory service for public libraries in its endeavours for better working conditions and professionalization of their performance.

Spremljanje knjižnic za podporo pri njihovem razvoju

Spremljanje razvoja knjižnic je temeljna naloga matične službe v Narodni in univerzitetni knjižnici, ki koristi posamezni knjižnici in knjižničnemu sistemu enako kot družbi, ko matična služba s podatki in analizami razvojne podobe knjižnic in njihovega dela pokaže, koliko so (lahko) te knjižnice prispevale k razvoju družbe in posameznika v nji. Vse od prvega Zakona o knjižnicah (Zakon 1961)¹ je pomenilo spremljanje knjižnic ocenjevanje njihovih sposobnosti za zadovoljevanje potreb prebivalcev v določenem času in okolju, hkrati pa tudi usmerjanje razvoja, spodbujanje in pomoč pri izboljševanju pogojev dela in same strokovnosti dela. To delo je opravljala matična služba redno tudi za splošnoizobraževalne knjižnice, med drugim s statističnim vprašalnikom in z vodenjem registra knjižnic (Pravilnik, 1962). Register knjižnic je vodila oziroma naj bi ga s pomočjo splošnoizobraževalnih knjižnic, ki jih je že Zakon iz leta 1961 v 35. členu imenoval za matične knjižnice skupaj z Narodno in univerzitetno v Ljubljani. Določil je

Silva Nooljan, dr. inf. zn.; svetovalka za splošnoizobraževalne knjižnice v Državnem centru za razvoj knjižnic pri NUK.

1 *Pred tem zakonom pa so se tudi zbirali številčni podatki o delu splošnoizobraževalnih knjižnic, katere je takoj po drugi svetovni vojni z uredbo Ministrstva za prosveto v LRS o javnih ljudskih knjižnicah (Uradni list 23.september 1945, št. 237) morala ustanoviti vsaka občina. Določila uredbe se sicer niso uresničila v vsaki občini, je pa uredba pomenila začetek obravnavanja knjižnic na državni ravni.*

(36. člen), da se matična knjižnica ukvarja z vprašanji organizacije in pospeševanja knjižničarske službe in stroke ter izposoje knjižničnega gradiva, vodi registracijo knjižnic, evidenco knjižničnega gradiva, pomaga pri strokovnem delu knjižničarskega osebja, skrbi za njegovo vzgojo in strokovno izpopolnjevanje.

Določila prvega zakona so knjižničarji z zadovoljstvom sprejeli. Vižintin ugotavlja, da aktualnost potreb Zakon najboljše rešuje z ustanovitvijo matičnih knjižnic, ki naj prevzamejo konkretno in vsestransko skrb za razvoj knjižnic na določenem področju+ in ocenjuje, da so naloge ;družbeno in strokovno zelo zahtevne+, zato se sprašuje, ali so knjižničarji usposobljeni za opravljanje teh nalog (1961, str. 15). Kmalu za tem so zbrani podatki matične službe v Narodni in univerzitetni knjižnici pokazali, da so splošnoizobraževalne knjižnice preslabo razvite, da bi lahko te naloge opravljale. Miša Sepe meni leta 1986, ;da je dobro organizirana in skladno delujoča matična služba eden od bistvenih pogojev za izgradnjo enotnega knjižnično informacijskega sistema+ (str. 35) in ocenjuje, da so knjižnice v 25 letnem obdobju ;opravile veliko delo, da pa nikjer niso v celoti izpolnile nalog, ki jim jih je zadal Zakon+ iz leta 1961. Koržetova pa zapiše, da v letu 1963 v več kot polovici od 62 občin knjižnice niso bile tako razvite, da bi lahko opravljale matične naloge (1993, str. 35) in postale ;glavna akcijska središča, s pomočjo katerih (bi; op. av.) izvajali program modernizacije knjižničarstva+ in se zavzema, da prevzamejo matičnost knjižnice, ki po razvojni podobi lahko služijo za vzor, pri delu pa naj se povezujejo z republiško matično službo (str. 36).

Razvijanje mreže splošnoizobraževalnih knjižnic

Matična služba se je zato osredotočila na razvijanje osrednjih splošnoizobraževalnih knjižnic, da bi te lahko čimprej same razvijale izposojevališča oziroma knjižnice v svoji mreži. Pomagala jim je izboljševati pogoje dela z izobraževanjem, svetovanjem, predvsem pa s prepričevanjem okolja o potrebnosti in donosnosti strokovnega posodabljanja knjižnic. Visoko strokovno izobražen kader Narodne in univerzitetne knjižnice je imel pregled nad sodobnim dogajanjem v knjižničarstvu, znanje in tudi izkušnje z organizacijo dela knjižnic. S pripravo priročnikov,² nacionalnih standardov³

2 Npr. Šlajpah, M.: *Ljudske knjižnice*, 1961; Kalan, P.: *Abecedni imenski katalog, prevodov temeljne literature (UIDK tablice, 1967; IFLA standardi za javne knjižnice in Manifest o javnih knjižnicah, 1975)*.

3 *Normativi in standardi za splošnoizobraževalne knjižnice*, 1985

in s sodelovanjem pri pripravi zakonodaje⁴ je dal splošnoizobraževalnim knjižnicam potrebno strokovno oporo in argumente za uveljavljanje sodobnih delovnih pogojev.

Razvoj splošnoizobraževalnih knjižnic je pospešil tudi Zakon o knjižničarstvu iz leta 1982. V 29. členu določa, po slabih izkušnjah iz prvega Zakona, da je za opravljanje matične dejavnosti lahko imenovana knjižnica, ki ima dovolj usposobljenih strokovnih kadrov, obsežno in urejeno knjižnično gradivo in primerno tehnično opremo. Taka lahko utrjuje in razvija strokovnost, organiziranost, povezanost, enotnost knjižnic v knjižničnem informacijskem sistemu tako, da skrbi za strokovno izpopolnjevanje delavcev v knjižnicah in drugih delavcev zunaj knjižnice, usklajuje politiko nabave knjižničnega gradiva, vodi razvid knjižnic (27. člen), usmerja knjižnično gradivo, ki ga izločajo splošne knjižnice (30. člen), spremlja, ocenjuje in usmerja strokovno knjižničarsko delo na podlagi podatkov, ki jih prejema od knjižnic in z neposrednim pregledovanjem njihovega dela (32. člen), obvešča knjižnico o ugotovljenih pomanjkljivostih (33. člen).

Republiški matični knjižnici pa je Zakon dodal še nalogo, da razvija knjižničarsko stroko, spodbuja in organizira raziskovalno delo, organizira strokovno izpopolnjevanje knjižničarskih delavcev, vodi centralne kataloge knjižničnega gradiva. (35 člen). Zakon je hkrati uveljavil medsebojno povezanost knjižnic, v kateri so bile osrednje splošnoizobraževalne knjižnice središča za horizontalno povezavo knjižnic, v knjižničnem informacijskem sistemu pa so bile z določenimi nalogami tudi vertikalno povezane, kot npr. z republiškim usmerjanjem matične dejavnosti in z domoznansko dejavnostjo.

Pri svetovalnem delu je državni matični službi k hitrejšemu posodabljanju splošnoizobraževalnih knjižnic pomagal tudi 29. člen Zakona. Izboljšanje delovnih pogojev knjižnic je namreč pospešila tudi z dodeljevanjem naziva matičnosti knjižnici, ki ji je uspelo osnovne delovne pogoje (prostor, kader, knjižnično gradivo, število in izobrazba knjižničnih delavcev) razviti do strokovno dogovorjene ravni. Tudi zato, ker je imel naziv matičnost pri lokalnih oblasteh prestižni ne samo strokovni pomen, je do leta 1990 kar nekaj knjižnic izboljšalo delovanje. Ob koncu leta 1990 lahko že govorimo o trdno delujoči mreži splošnoizobraževalnih knjižnic, kjer 60 osrednjih knjižnic s svojimi 231 izposojevališči in 7 bibliobusi zadovoljuje potrebe svojih članov, hkrati pa skuša kar najbolje opravljati pomembno vlogo v knjižničnem informacijskem sistemu za medknjižnično izposajo, pri vzdrževanju enotnosti knjižničnega sistema, pri informiranju knjižnic in

4 *Zakon o knjižničarstvu, 1982, Pravilnik o strokovnih in tehničnih pogojih za začetek dela knjižnic, 1985.*

svetovanju za organizacijo šolskih knjižnic, na področju domoznanske dejavnosti pa predstavljanje in zbiranje nacionalno pomembnega gradiva, dokaj uspešne pa so bile tudi pri popularizaciji knjižničnih storitev in pri opismenjevanju uporabnikov knjižnic.

Dejavnost republiške matične službe so knjižnice cenile še zlasti v primerih, ko jim je z mnenji, ocenami in svetovanjem pomagala uveljavljati upravičenost njihovih potreb in zahtevkov. Pogostost tovrstnih uslug je bila precejšnja zaradi nepoznavanja zakonodaje in predpisov s področja knjižničarstva in upravne ureditve, predvsem pa zaradi slabega uresničevanju le-teh. Izrazita opora je bila ta služba splošnoizobraževalnim knjižnicam še posebej v primerih, ko je v skladu z mednarodnim manifestom oblikovanimi nacionalnimi standardi za splošnoizobraževalne knjižnice in s citiranjem drugih strokovnih referenčnih virov branila avtonomnost knjižnic v strokovnem razvoju.⁵

Družbene spremembe, test strokovnosti za knjižnice

Spremembe na gospodarskem, tehnološkem, pri nas pa tudi na družbenem področju, so tesno povezane s vsebino in načinom dela knjižnic. V začetku 90. let so se knjižnice v sicer dobro organizirani mreži že močno zavedale svojih pomanjkljivosti pri zadovoljevanju naraščajočih potreb prebivalcev. Če šestdeseta leta označujejo razvoj informacijske knjižnice, sedemdeseta leta pa razvoj knjižnice kot komunikacijskega ali medijskega središča (Schierl po Birkner, 1998, str. 651), potem velja za naše knjižnice, da so sicer skušale dohajati sodobne trende, niso pa dosegle popolnosti še v nobeni od teh oznak in tudi ne pri razvoju matične službe, kot je pokazala analiza,

5 *Zanimivo je, da upravna, vodstvena struktura na državni ali lokalni ravni rada posega v oblikovanje knjižnične zbirke in to v različnih družbenih ureditvah. Komaj smo prekinili s centralnim odkupom naslovov za knjižnice, s katerim je Kulturna skupnost Slovenije v začetku res opravila tudi pozitivno funkcijo pri tedanji slabi razvitosti knjižnic, že se ideje o centralnem nakupu določenih naslovov za knjižnice pojavljajo znova. Tako naj bi Ministrstvo za kulturo odkupilo naslove s področja humanistike za knjižnice, v nekaterih občinah pa župani ukazujejo knjižnicam, da morajo nabavljati knjige za šolske knjižnice, sicer bodo oni vodili nabavno politiko knjižnic; jutri bodo morda svoj lonec pristavili še sponzorji knjižnic in... Vsi, ki financirajo knjižnice, se slej ko prej obregnejo v nabavno politiko knjižnic, kar sicer ne bi bilo nič narobe, če ne bi kar odkupili naslovov za knjižnice po lastni presoji ali po presoji nekih njihovih strokovnih skupin in to za sredstva, ki jih davkoplačevalci zaupajo knjižnicam. Zakaj raje javno ne ocenijo kvalitete zbirk v knjižnicah in si, tako kot matična služba, prizadevajo za večjo strokovnost dela knjižnic, če bodo ugotovili nepravilnosti ali pomanjkljivosti? Tako npr. lahko denar namenijo tudi za dopolnilno izobraževanje knjižničarjev (seznanjanje z novostmi iz založništva, ogled sejmov, predavanja iz književnosti, humanistike, informatike, ipd. in to permanentno in obvezno). Ne glede na to, kateri vzrok pogojuje takšno obnašanje, je za knjižničarsko stroko žaljivo, da ji financerji ne zaupajo denarja, žali pa tudi sposobnosti financerja, saj verjetno zmore vplivati na izboljšanje knjižnične zbirke (če meni, da ni dobra) na primernejši način.*

opravljena za leto 1990 (Novljan, 1991, str. 42- 60). Ob nepopolno in neuskklajeno razvitih pogojih dela tega tudi niso mogle doseči, saj so morale razvijati najprej svoja izposojevališča v mreži. Pri tem pa vzrokov ne moremo vselej pripisati premajhnemu deležu finančnih sredstev, ampak v posameznih primerih tudi prevelikemu deležu neznanja, ki novosti ni moglo sprejeti in jih, tudi ne kot boljše pogoje, uvrstiti v knjižnice. V povprečju knjižnice sicer hitro evidentirajo novosti, za njihovo sprejetje in uvajanje pa potrebujejo daljši čas. Zavedajo se namreč, da morajo biti sposobne svetovalnega dela na ravni, ko dajo posamezniku za specifični problem na razpolago optimalno gradivo, da morajo znati povezati fizični svet (mediji) in svet zavedanja (interesi, potrebe) s svetom idej (vsebina medijev (Schierl po Popper, str. 651). To pomeni, da morajo dobro poznati vse medije in načine njihove uporabe, kar je ob sedanji hitrosti pojavljanja novih medijev in novih virov informacij težko, še zlasti pa, če še uporabe klasičnih virov niso popolno razvile.

Knjižnice so vzrok za težave pri delu pripisovale predvsem svojim slabim delovnim pogojem, manj pa obvladovanju strokovnosti dela. Precejšnje število jih je bilo prepričanih, da bi morale biti težave odpravljene brez njihove pretirane aktivnosti in angažiranosti, zato pa z angažiranostjo državne matične službe in njenim učinkovitim pritiskom na financerja, da bi knjižnicam z več denarja zagotovil potrebne delovne pogoje. Čas pa administrativnega urejanja strokovnih zadev ni več dopuščal in tudi ne brezpogojnega zagotavljanja finančnih sredstev za javne ustanove.

Knjižnice pa so morale (k temu so jih zavezovali upravni in strokovni dokumenti) na prehodu v novo družbeno ureditev braniti tudi svojo lastno mrežo, ker se je povečalo število lokalnih samoupravnih skupnosti in posamezne nove lokalne skupnosti so želele imeti svojo lastno samostojno knjižnico, ne glede na to, da niso imele možnosti za njeno samostojno strokovno delovanje. Nekatero (zlasti manjše in slabše razvite) knjižnice pa pri teh pobudah kakšne posebne zavzetosti za ohranitev enot pod svojim strokovnim okriljem tudi kazale niso. Tu se je še enkrat potrdila koristnost in upravičenost hierarhično, pravzaprav centralizirano organizirane matične službe, in še v ustanovi, ki je z ugledom in strokovno visoko razvitim kadrom zagotavljala potrebno ali pa dodatno strokovno avtoriteto, ko je ta skupaj s knjižnicami premagovala težave in ohranila mrežo osrednjih splošnoizobraževalnih knjižnic kot osnovnih jeder za strokovno vzorno delovanje izposojevališč v manjših krajih.

V tem času pa se je med knjižnicami pojavil še odpor proti razvrščanju knjižnic v kategorije po velikosti območja oziroma števila prebivalcev, ki so jo standardi priporočili le kot racionalno obliko organiziranja knjižnične mreže za učinkovito doseganje ciljev (Normativ, 1987, člen 2.3), med

knjižnicami pa se je uveljavljalo to število kot hierarhična oblika s presitižnim pridevkom: večja knjižnica je tudi pomembnejša.

Državna matična služba se je v začetku tega desetletja zavedala, da se morajo knjižnice spremeniti, če želijo v korak s konkurenco in da morajo same pospešiti svoj razvoj, zato se je na nove potrebe knjižnic odzvala in svetovalnemu delu za splošne knjižnice namenila več delovnega časa. Dela se je lotila načrtno in z nalogami na nacionalni ravni, ki naj bi zagotavljale dolgotrajni učinek, hkrati pa ni zanemarjala reševanja problematike posameznih knjižnic, kadar so jo te potrebovale. Pri tem je skušala kar v največji meri upoštevati tudi njihove želje po oblikah in vsebinah svetovalnega dela. (Novljan, 1991, str. 59-60). Cilj njenega razvojnega svetovalnega dela za splošnoizobraževalne knjižnice je bil: *posodobitev (znanja knjižničarjev, knjižničnega gradiva in tehnologije) splošnoizobraževalnih knjižnic za večjo učinkovitost pri zadovoljevanju informacijskih, izobraževalnih, kulturnih in sprostitvenih potreb prebivalcev, ki se izkazuje v večjem številu včlanjenih prebivalcev, večji in drugačni (novi in kvalitetni) uporabi knjižnic, njihovega gradiva ter storitev. Za dosego ciljev je načrtovala naloge na naslednjih področjih:*

- utrjevanje in razširjanje splošnoizobraževalne knjižnične mreže,
- izboljševanje delovnih pogojev knjižnic,
- delo za ciljne skupine in oblikovanje posebnih zbirk ter storitev, tudi z novimi viri informacij.

Najprej je preverila ustreznost ciljev delovanja splošnoizobraževalnih knjižnic za novo družbeno stvarnost. Ugotovila je, da so najmanj sprememb in dopolnitev potrebni cilji, saj so bili napisani v duhu Unescovega manifesta, knjižnice same pa so delovale po standardom IFLA prirejenih nacionalnih standardih. Zato pa je bilo potrebno toliko bolj spreminjati razumevanje ciljev oziroma novih potreb prebivalcev, ki jih je prinesla nova družbena ureditev. Izstopati so začele predvsem potrebe po količini informacij, ki jih posameznik potrebuje za odločitev, nova tehnologija pa je nastopila z grožnjo, da lahko postanejo nevedni ob porastu informacij še bolj nevedni in mora zato knjižnica delovati tudi kot socialni korektor. Dela se je lotila z analizami posameznih področij: analizo doseženega razvoja knjižnic; preverjanjem ustreznosti nalog knjižnice za doseganje ciljev oziroma namena knjižničnega delovanja; ustreznosti organiziranosti knjižnic; delovnih pogojev knjižnic za izpolnjevanje nalog.

Pri tem je uporabljala različne metode dela: srečanja s knjižnicami ob analizi vprašalnikov; delovne sestanke in okrogle mize; regionalne posvete, konference; obiske knjižnic in osebno svetovanje, dogovarjanje za teme in strategije razvoja s projekti in raziskavami; koordiniranje dela in spodbujanje nalog, javnost delovanja in zastopanje interesov knjižnic. Pomembno je bilo tudi, da se je že takoj na začetku odločila za delo v delovnih skupinah,

za vključevanje različnih strokovnjakov v razvoj in promocijo knjižnic (npr, ekonomistov, pedagogov, psihologov); povezovala se je z različnimi društvi in spodbudila ustanovitve nekaterih. Z njihovo pomočjo je razširjala vedenje o delu in pomenu knjižnic ter dopolnjevala znanje knjižničarjev z znanjem drugih strok. Okrepila je mednarodno povezovanje knjižnic, tudi s pomočjo mednarodnih projektov in financiranjem, in poskrbela za predstavitev knjižnic v mednarodnem prostoru ter jim dala možnost za soočenje lastnih dosežkov z dosežki tujih knjižnic. Ugotovitve preverjenega stanja je dopolnila s predlogi za razvoj, pri čemer je zagovarjala kvaliteto in dolgoročni učinek ter strokovnost namesto improvizacije: spreminjanje zakonodaje, predpisov; oblikovanje novih predpisov, strokovnih priporočil; izobraževanje; razvojno financiranje, svetovanje; promocija knjižnic.

Posodabljanje za naslednje tisočletje

Spremembe na področju organiziranja splošnoizobraževalne knjižnične dejavnosti

Leta 1990 je bila opravljena podrobnejša analiza splošnoizobraževalnih knjižnic v Sloveniji s primerjavo razvoja 1979 do 1990⁶, ki je osvetlila v primerjavi s podatki prejšnjih analiz⁷ uspešnost koncepta splošnoizobraževalne knjižnične mreže v Sloveniji, ki je bila dogovorjena v sedemdesetih letih.⁸

Na teh izhodiščih so, ob zavedanju družbenih sprememb, potekali v letu 1992 (pokrajinski) posveti o bistvenih elementih razvoja splošnoizobraževalnih knjižnic, katere je organizirala državna matična služba. Po sprejetih sklepih je bilo napisano poročilo,⁹ ki potrjuje dotedanjo organizacijo mreže splošnoizobraževalnih knjižnic, jo ohranja z manjšimi spremembami **na področju matične službe in domoznanske dejavnosti, za kateri predlagajo knjižnice pokrajinsko organiziranost**. S poudarki na funkcionalni ureditvi mreže, s porazdelitvijo strokovnih nalog po posameznih knjižnicah naj bi se presegel tudi negativen, strokovno neutemeljen odnos do centrali-

6 Novljan, S.: *Splošnoizobraževalne knjižnice v letu 1990*. - Ljubljana: NUK, 1991

7 Korže-Strajnar, A.: *Splošnoizobraževalno knjižničarstvo v Sloveniji 1970-1980*. - Ljubljana: Kulturna skupnost Slovenije, 1982 in Sepe, M.: *Splošnoizobraževalne knjižnice v Sloveniji v petletnem obdobju (1981-1985) in smer razvoja v prvih dveh letih tekočega petletnega obdobja (1986-1987)*. - Ljubljana: NUK 1983. (Tipkopis.)

8 Filo, B. & A. Korže-Strajnar: *Nova organizacija splošnoizobraževalne knjižnične mreže v Sloveniji*. - Obvestila Republiške matične službe 1970, št. 6

9 *Poročilo s strokovnih posvetovanj splošnoizobraževalnih knjižnic*. - Ljubljana: NUK, 14.2.1992. (Zapisala S. Novljan. Tipkopis.)

zacije posameznih opravil po primernih območjih, ko bi večje knjižnice opravljale naloge tako, da bi njihov učinek čutile tudi manjše knjižnice.¹⁰ Ti posveti so bili pomemben začetek tesnejšega (tudi neposrednega) sodelovanja matične službe s splošnoizobraževalnimi knjižnicami, poročilo pa je bilo s svojimi sklepi izhodišče za vse kasnejše delovanje in prizadevanja državne matične službe.

Državna matična služba je v tem času okrepila strokovno informacijsko dejavnost za izboljšanje matičnih nalog na horizontalni ravni in samo delo knjižnic z izdajanjem Knjižničarskih novic in s Signalnimi informacijami, z izdelavo selektivnih priporočilnih seznamov strokovne literature in z izvedbo seminarja za boljše opravljanje matičnih nalog. Za izboljšanje domoznanske dejavnosti je pripravila organizacijska navodila¹¹, izobraževanje, za strokovno vzdrževanje in razreševanje problematike s tega področja pa je vzpodbudila ustanovitev Sekcije za domoznansko dejavnost¹².

Tako kot matična služba pa sta tudi Sekcija za splošnoizobraževalne knjižnice pri ZBDS in novo ustanovljena Zveza splošnoizobraževalnih knjižnic uporabljali dogovorjena stališča za ohranitev mreže in ustrežnejše financiranje njenega delovanja in posameznih knjižnic v njej in za izboljšanje pogojev dela v skladu s standardi. Skupaj s tezami za nacionalni program razvoja knjižnic¹³ je služil ta dogovor tudi zapisu nacionalnega kulturnega programa (Osnove, 1994). Državna matična služba je prevedla še novi Unescov manifest¹⁴ in z njim seznanila vse župane novih občin, jih pozvala h krepitvi in rasti mreže knjižnic in dosegla, da se je knjižnica kot obvezni del lokalne skupnosti uvrstila v zakon o lokalni samoupravi. Za knjižnice je pripravila navodila za načrtovanje mreže knjižnic na območju lokalnih skupnosti. V letu 1998 narejena analitična podoba pomena in

10 *Prednosti organiziranja mreže s centralno porazdelitvijo nalog v sodobnem času še bolj izstopajo in zato centralno svetovalno razvojno službo uvajajo tudi države, ki so jo opustile, npr. Nizozemska (Popma, 1998). Švedska pa je po 40 letih spet sprejela zakon o splošnoizobraževalnih knjižnicah in z njim, tudi zaradi slabših ekonomskih razmer, učvrstila pomen in brezplačnost delovanja splošnih knjižnic v vsaki občini in vlogo ter pomen 24 okrožnih knjižnic za dodatno oskrbo pokrajin s knjižničnim gradivom, za podporo in pomoč pri razvoju knjižnic v pokrajini in za izobraževanje knjižničarjev ter državno in pokrajinsko financiranje teh knjižnic. Te okrožne knjižnice pa bodo odigrale tudi temeljno vlogo pri oblikovanju pokrajin, ki se bodo oblikovale s povečanjem sedanjih okrožij (Hdgstrom, 1998).*

11 *Domoznanska dejavnost v knjižničnem informacijskem sistemu Slovenije.*- Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 1992

12 *Narodna in univerzitetna knjižnica ima tako v Sekciji strokovnega partnerja, s katerim lahko uspešneje izpelje določene projekte na domoznanskem področju, npr. popis in predstavitev domoznansko pomembnega gradiva v splošnoizobraževalnih, pa tudi v drugih knjižnicah, in njegovo varovanje.*

13 *Kaluža, L.: Slovenski nacionalni program. Splošnoizobraževalne knjižnice. - 14.2.1991. (Tipkopis.)*

14 *Unesco. Manifest o splošnih knjižnicah.*- Knjižničarske novice 5(1995)3. Priloga

razvojnega stanja knjižnic (Novljan, 1998) pa naj bi pomagala pri oblikovanju predloga za sodobnemu času primeren prikaz knjižnic v nacionalnem programu kulturne politike. Tega pripravlja Ministrstvo za kulturo in bi moral biti po svoji funkciji pravzaprav podoba knjižnic v javnosti za naslednje desetletje, pa tudi dlje. Tej podobi so se skušali približati knjižničarji z osnutkom (1998) posodobitve veljavnih standardov za splošnoizobraževalne knjižnice (Normativi, 1997), ki ga je pripravila delovna skupina kot projekt državne matične službe, pa s predlogi pri nastajanju nove zakonodaje na področju knjižničarstva in zakonodaje na drugih področjih, kjer je bilo vključevanje knjižnic pomembno (npr. zakonodaja s področja lokalne samouprave, avtorskih pravic, javnih zavodov ipd).

Prizadevanja za sodobno upravljanje in vodenje knjižnic

V skladu s sprejetimi temeljnimi nacionalnimi izhodišči za delovanje knjižnične mreže in posameznih knjižnic v njej je potekalo delo državne matične službe s splošnoizobraževalnimi knjižnicami. Analiza stanja je pokazala, da so knjižnice uspešno delovale v okviru delovnih pogojev, pri čemer so se knjižničarji izkazali kot posebej ustvarjalni pri izvajanju programa, s katerim se je vsako leto vztrajno povečevalo število članov, obiskovalcev in izposojenega gradiva, kar je vplivalo tudi na izboljševanje delovnih pogojev. Študija uspešnosti organizacijskih oblik (Novljan, 1993) pa je pokazala, da so bile uspešnejše tiste knjižnice, ki so bile samostojne, v primerjavi s knjižnicami, ki so delovale v družbi drugih dejavnosti, npr. športa, izobraževanja, zabave ipd. Matična služba si zato prizadeva za osamosvojitve osrednjih knjižnic, da bi jim bilo tako zagotovljeno direktno in enakopravno zastopanje interesov v lokalni skupnosti, saj so bili direktorji samostojnih knjižnic zaradi poznavanja problematike uspešnejši od direktorjev združenih zavodov.

Prihajajoči čas pa je opozarjal, da sama prizadevnost knjižničarjev brez sodobnega znanja ne zadostuje več za zadovoljevanje potreb uporabnikov. Prav tako so imele knjižnice preslabo znanje o načrtovanju in sodobnem vodenju in upravljanju knjižnic, ki ga do sedaj zaradi proračunskega financiranja niti niso potrebovale, in premalo profesionalnega znanja za upravljanje novih medijev in novih virov informacij. Zato je matična služba spomladi 1991 sklicala strokovni sestanek z vodstvenimi delavci splošnoizobraževalnih knjižnic. Evidentirane so bile potrebe, napisano poročilo, ki je bilo poslano ministrstvu za kulturo, znanost in šolstvo.¹⁵ Za vodstveni kader je glede na ugotovljene potrebe matična služba organizirala izobraževanje, kjer so bili udeleženci seznanjeni z osnovami načrtovanja dela

15 *Razvojná problematika in smernice za družbenim potrebam ustrezen razvoj splošno-izobraževalnih knjižnic. - Ljubljana : NUK, 1991. (Tipkopis.)*

knjižnice in njene mreže izposojevališč, kasneje, ko je Zveza splošnoizobraževalnih knjižnic prevzela izobraževanje vodstvenega kadra knjižnic, pa jih je redno seznanjala z novostmi za usmerjanje razvoja knjižnic.

Skupaj z Zvezo splošnoizobraževalnih knjižnic je matična služba nadaljevala z reševanjem problematike na nacionalni ravni. Sodelovala je z Ministrstvom za kulturo pri pripravi kriterijev in meril za financiranje redne dejavnosti splošnoizobraževalnih knjižnic v občinah, vplivala je na uvrstitve knjižnic v program financiranja demografsko ogroženih krajev, pripravila je predlog za uveljavitev dodatnih državnih sredstev za področje knjižničarstva za povečano dostopnost knjižničnega gradiva z bibliobusi. Tesno pa je sodelovala z Ministrstvom za kulturo tudi na vseh tistih področjih, kjer se (lahko) ovira (svobodna) dostopnost knjižničnega gradiva in informacij.

Posodabljanje strokovnosti delovanja

Učinkovita pomoč pri posodabljanju knjižnic je (bil) vprašalnik o pogojih dela in delu splošnoizobraževalnih knjižnic, ki ga morajo knjižnice izpolniti vsako leto. Z njegovo pomočjo matična služba spremlja knjižnice, hkrati pa opozarja na novosti z dodajanjem novih vprašanj o delu in pogojih dela. V letnih poročilih predstavi dosežke knjižnic, javni prikaz dela knjižnic pa je tudi spodbuda knjižnicam za načrtovanje razvoja, saj se lahko primerjajo z razvojno podobo drugih knjižnic in s stopnjo doseganja priporočil domačih in mednarodnih standardov. Letnim poročilom je navadno dodana analiza določenega področja in predlogi za razvoj, ki jim sledi potrebna izdelava navodil ali priporočil, potrebno izobraževanje ali predlog za drugačen način organiziranja dela.

Matična služba pa je posodabljanje strokovnosti delovanja povezovala tudi z izboljšanjem delovnih pogojev knjižnic. Opozorila je na kritičnost prostorskih pogojev knjižnic in spodbujala strokovno načrtovanje programa knjižnic za ustrezno načrtovanje prostorov, opreme knjižnic in bibliobusov¹⁶, zato da bi se prekinilo drobnjakarsko vlaganje v prostore knjižnice, ki je drago, neučinkovito, saj so se posamezne knjižnice selile tolikokrat, da so podobne bibliobusu¹⁷. Pripravila je tudi dve razstavi o prostorih

16 Novljan, S.: *Načrtovanje in oblikovanje prostorov knjižnice.*- V: Zbornik razprav.-Ljubljana: Filozofska fakulteta.Oddelek za bibliotekarstvo 1998, str. 135.- 150. Novljan, S.: *Načrtovanje bibliobusa v splošnoizobraževalnih knjižnicah.*- Knjižnica 42(1998)4, str. 165.- 180.

17 *To primerjavo je uporabil minister Jožef Školč pri opisu prostorskih težav Goriške knjižnice, letos ob praznovanju petdesetletnice njene ustanovitve, in jo lahko še bolj upravičeno uporabimo za nekatere druge knjižnice.*

knjižnice in spodbujala ogled knjižnic v tujini. Preverila je tehnično, predvsem računalniško in komunikacijsko opremo knjižnic, in sodelovala pri nastajanju enotnega računalniškega informacijskega sistema v knjižničarstvu. Pozornost je namenila računalniški obdelavi knjižničnega gradiva in spodbudila ustanovitev delovne skupine za sprotno razreševanje problematike, z delovno skupino za mladinske knjižnice pa je preverila in posodobila priporočila za obdelavo in ureditev mladinskih knjižnic.¹⁸

Strokovnemu delu knjižnic neposredno so bili namenjeni tudi predlogi za delo s ciljnim skupinami (turisti, odrasli, vključeni v izobraževanje, otroci, slepi in slabovidni, manjšine in priseljenci, nezaposleni, ipd.), kjer je spodbudila delo ali pa ga je prevrednotila in posodobila. Pripravila je teoretične osnove in dopolnilno izobraževanje za vključevanje knjižnic v vseživljenjsko izobraževanje odraslih in v dopolnilno izobraževanje za brezposelne. Spodbudila je vključevanje knjižnic v projekte Andragoškega centra in tako so v nekaterih knjižnicah borze znanja in učna središča, druge pa vključujejo v svoj program upokojeince preko univerze za tretje življenjsko obdobje, ponujajo v sodelovanju z zavodi za zaposlovanje informacije o možnostih zaposlovanja in zaposlujejo delavce preko javnih del.

Matična služba je vpeljala tudi več aktivnosti na področju razvijanja bralne pismenosti, da bi tako povečala število obiskovalcev knjižnice in uporabo gradiva in večala status knjižnice v okolju in v drugih strokah. Knjižnice je vključila v mednarodni bralni kviz, spodbudila je praznovanje evropskega tedna knjige, mednarodnega dne pismenosti, organizirala je zbiranje knjig in dejavnost za ciljne skupine, npr. begunce, v vojni poškodovane knjižnice in vplivala na to, da so spretnosti in sposobnosti o uporabi knjižnice in njenih virov uvrstili v program funkcionalne pismenosti. Ustanovila je Bralno društvo Slovenije in ga povezala z mednarodnim in dala možnost knjižničarjem, da strokovnjake drugih strok seznanjajo z delom knjižnic, organizirala je seminar o vlogi knjižnic pri razvoju bralne pismenosti otrok in pri premagovanju težav pri branju in učenju ipd.

Stalno pa je prizadevanje matične službe za spreminjanje knjižnic v sodobna informacijska središča, in sicer s priporočili za organiziranje posebnih informacijskih zbirk in za uporabo sodobne tehnologije, prav tako pa tudi za izobraževanje uporabnikov za samostojno uporabo informacij.¹⁹ Povezala je knjižnice v evropski Pharos projekt Publica, ki ga danes uspešno vodi Sekcija za splošnoizobraževalne knjižnice z vključevanjem knjižničarjev in

18 Novljan, S.: Vsebinska obdelava in ureditev knjižničnega gradiva za mlade uporabnike.- Knjižnica 40(1996)3-4, str. 135 - 148

19 Novljan, S.: Informacijska referenčna služba v splošnoizobraževalni knjižnici kot odgovor na izziv časa.- Knjižnica 40(1996)1, str. 31.- 48.

državne matične službe med učeče se in tiste, ki učijo uveljavljati naloge knjižnic na informacijskem področju.

Splošnoizobraževalne knjižnice ob šolskih knjižnicah

Najpogostejša in tudi zaradi matičnih nalog splošnoizobraževalnih knjižnic najtesneje povezana tipa knjižnic v določenem okolju sta šolska in splošnoizobraževalna knjižnica. Analize delovanja splošnoizobraževalnih knjižnic so pokazale, da so le te zadovoljevale tudi potrebe nerazvitih ali sploh ne obstoječih šolskih knjižnic. Zato se je Državna matična služba odločila za analizo razvojne podobe šolskih knjižnic. Ugotovila je, da so kljub deklariranim enakim šolskim pogojem (zlasti za osnovnošolce), knjižnice zelo različno razvite, pri čemer so vzroki podobni kot pri drugih oziroma pri splošnoizobraževalnih knjižnicah: premalo denarja, strokovnega kadra in razumevanja vodstva šol.

Na pobudo matične službe se je šolski sistem lotil dela načrtno in s sodelovanjem državne matične službe po analizi razvojne podobe šolskih knjižnic²⁰ izdelal idejni načrt razvoja šolskih knjižnic.²¹ Matična služba je sodelovala še pri pripravi novih učnih načrtov za knjižnična informacijska znanja v prenovljenem kurikulumu²² ter spodbudila Sekcijo za šolske knjižnice pri stanovskem društvu za revizijo standardov za šolske knjižnice. Lani pa je državna matična služba zaposlila še svetovalca za šolske knjižnice, ki bo skrbel, da bodo knjižnice z obdelavo, ureditvijo knjižničnega gradiva, s sodelovanjem v vzajemnem katalogu ostale sestavni del knjižničnega informacijskega sistema, predvsem pa da bodo knjižničarji v tehnološko posodobljenih knjižnicah začeli pedagoško in knjižničarsko strokovno opravljati naloge informacijskega izobraževanja uporabnikov knjižnic. Šolska knjižnica je namreč z obveznostjo osnovne šole pri nas možnost, da se vsak prebivalec sreča s knjižnico in se je nauči, navadi uporabljati; tako izjemna je pravzaprav kot splošnoizobraževalna knjižnica, ki daje možnost, da jo vsak uporablja vse svoje življenje.

Ocena razvojnih prizadevanj

Če poskusimo podati grobo oceno prizadevanj državne matične službe v tem desetletju (grobo tudi zato, ker nismo navedli vseh tistih strokovnih

20 Novljan, S. & M. Steinbuch: *Šolska knjižnica v izobraževanju za 21. stoletje*. - Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 1994.

21 *Idejni načrt razvoja slovenskih šolskih knjižnic*. - *Šolska knjižnica* 5(1995)3, str. 2.- 32.

22 *Knjižnična informacijska znanja. Učni načrt za gimnazije*. - Ljubljana: Nacionalni kurikulumni svet, 1997

svetovalnih del, ki so jih v okviru matičnosti opravile druge enote Narodne in univerzitetne knjižnice) za razvoj splošnoizobraževalnih knjižnic, lahko zapišemo, da je bila tudi v tem obdobju večina prizadevanj namenjenih razvoju njihove strokovnosti in krepitvi mreže v skladu z določili standardov, pri čemer pa knjižnic zaradi njihovih nepopolnih delovnih pogojev ni vključevala v matične naloge ali pa le v obsegu, ki so ga bile pripravljene in sposobne opraviti za svoje območje. Nekatere knjižnice pa so matične naloge razumele le kot razvijanje lastne mreže in sodelovanje s šolskimi knjižnicami. Odziv na prizadevanja (neposredna in posredna)²³ državne matične službe je bil večji pri samih knjižnicah kot pri njihovih ustanoviteljih (država in lokalne skupnosti). Pri tem pa tudi knjižnice niso bile z učinki zmeraj zadovoljne, saj so pričakovale hitre rešitve. Take pa niti niso bile zmeraj mogoče, še zlasti kadar so bile vezane na sistemske spremembe, bodisi na področju zakonodaje bodisi na področju strokovnih del, in na usvajanje dodatnega znanja pri uvajanju novih medijev in nove tehnologije. Organizacija aktivnosti in z njo povezano spreminjanje knjižnice je bila pogosto lažja kot pa doseganje sprememb na organizacijskem polju. Največkrat uporabljena metoda pri razvojnih prizadevanjih je bilo izobraževanje, saj je Narodna in univerzitetna knjižnica organizatorica in izvajalka številnih oblik izobraževanja, še zlasti pomembnega osnovnega strokovnega, pa tudi izobraževanja za uvajanje in uporabo novih virov informacij. Pri reševanju posameznih primerov in pri utrjevanju statusa knjižnic v družbi pa so se pogosto izkazali kot uspešni obiski svetovalca državne matične službe na terenu, s katerimi so med drugim knjižnice lahko v praksi potrjevale strokovno organiziranost, urejenost in povezanost knjižničarske stroke.

Okrepilo se je sodelovanje knjižnic na pokrajinskem nivoju na posameznih območjih in tudi na nacionalnem nivoju po posameznih nalogah ali projektih. Pri zadnjih so opazne povezave s tujimi knjižnicami in mednarodnimi projekti, k čemur so svoj prispevek dala stanovske društva, nevladne organizacije in komisije za razvoj knjižnic v združeni Evropi. Rezultate so knjižnice lahko vrednotile same in skupaj z uporabniki. Opazimo jih pa v povečanem zanimanju za knjižnice (povečanje članstva, obiska, izposoje), prenavljanju knjižnic in odpiranju novih knjižnic, v prisotnosti knjižnic v dnevno informativnem tisku, lokalnem in nacionalnem, v propagandno turističnih obvestilih, ipd. Za ilustracijo uspešnosti koncepta dela matične

23 Svetovalno delo je zajemalo zelo raznolika področja: načrtovanje razvoja knjižnic, mnenja o posameznih dejavnosti knjižnice, pomoč pri reorganizaciji knjižnice in njenih služb, svetovanje pri gradnji in opremljanju, svetovanje pri izgradnji knjižnične zbirke, svetovanje pri izposoji in uporabi knjižnične zbirke, svetovanje pri računalniškem in komunikacijskem opremljanju, svetovanje pri načrtovanju dela s ciljnimi skupinami, svetovanje pri potujočem knjižničarstvu, svetovanje pri predstavljanju knjižnic, svetovanje pri povezovanju knjižnic z drugimi organizacijami in seveda na področje zbiranja podatkov, analiziranja in predstavljanja podobe knjižnic ipd.

službe služijo lahko tudi zbrani statistični podatki oziroma primerjava izpolnenih rubrik pred leti in sedaj, ko so bele lise skoraj izginile.

Mreža z reorganizirano svetovalno službo za splošnoizobraževalne knjižnice

Država je zainteresirana za profesionalno in etično porabo knjižničarstvu namenjenih sredstev (Zakon o knjižničarstvu), jo celo nadzoruje in meri njen učinek (na lokalni ravni pa tudi na državni). Matična služba za knjižničarstvo, ki jo vodi Narodna in univerzitetna knjižnica s sodelovanjem splošnoizobraževalnih knjižnic, je svetovalna. Naloge opravlja v skladu z družbenimi potrebami včasih bolj na administrativni ravni, kot urejanje razmer z interpretacijo obstoječih predpisov in določil, drugič pa kot razvojno usmerjanje s predlaganjem novih vsebin in načinov delovanja knjižnic. Zmeraj pa je uspešnost teh nasvetov odvisna od poznavanja obstoječega stanja knjižnic in njihovih razvojnih potreb. To pomeni, da je ta služba uspešna predvsem, kolikor je strokovna in ko to strokovnost avtonomno ohranja in je sposobna pravočasno reagirati na nepravilnosti. Taka zmore razvijati dolgotrajno učinkovito in uspešno organiziranost knjižnic in ohranjati delovanje knjižnic tudi v večjih družbenih spremembah.

Pomemben element razvojnega svetovalnega dela za knjižnice je povezovanje različnega strokovnega znanja in novosti s knjižničarstvom, ki zagotavlja, da so knjižnice sproti obveščene o novostih na področju informacij oziroma medijev, da lahko pripravijo pogoje za njihovo vključevanje v knjižnico in za usposabljanje uporabnikov za njihovo samostojno izbiranje, uporabo, predstavljanje in vrednotenje. Pri tem se že pojavljajo opozorila, da knjižničarska praksa ne more enako hitro kot se pojavljajo tehnološke novosti le teh uveljavljati v knjižnicah (Hdggstrvm, 1998), saj je njihovo uvajanje povezano z vsemi knjižničarski nalogami in pogoji: vsak nov medij rabi tudi v knjižnici svoj prostor, svojo opremo, ima svoj način uporabe, svojo tehnologijo, svoje značilnosti, ki se morajo upoštevati pri rabi, njenem številu, pri hranjenju gradiva, varovanju ipd. To pa zahteva poleg dodatnih sredstev za nabavo še dodatna sredstva za opremo, uporabo novih svetovalnih služb, včasih tudi dodaten kader, njegovo izobraževanje ipd., skratka z vsakim novim medijem in informacijsko tehnologijo se knjižničarstvo spreminja in tudi draži, ker novi mediji ne zamenjajo starih, ampak dopolnjujejo obstoječe. Za hitrejšo uvajanje, predvsem pa za uporabo nove tehnologije za pridobivanje informacij in uporabo novih medijev bi bilo priporočljivo zaposliti svetovalce v pokrajinskih knjižnicah za koordinacijo in svetovalno delo za splošnoizobraževalne knjižnice na območju pokrajine.

Razvojne potrebe knjižnic so prehitile tudi današnje svetovalne možnosti državne matične službe, ki teoretično še zadovoljivo dohaja razvoj stroke, ne more pa dovolj hitro in uspešno ugotovitev posredovati v prakso. Praksa zahteva zadovoljivo rešitev problema za sprejemljivo ceno, strateško usmerjanje, prilagajanje strokovnih izkušenj željam knjižnic, preverjanje idej, analiziranje delovanja posamezne knjižnice in njene organizacijske strukture ipd. Zahteva pa tudi nadzor nad delom knjižnic, tudi na področju namenske uporabe sredstev, pri čemer pa mora knjižničarstvo najprej pripraviti navodila za dobro knjižnično prakso in definirati, kaj dobra praksa sploh je. Z današnjo kadrovsko zasedbo in organiziranostjo pa matična služba prav tako ne more opravljati raziskav, ki bi bile, še zlasti aplikativne, zelo pomembne. Kljub temu da je knjižničarstvo stroka brez meja, ne more potrebam okolja ustrezno razvijati knjižnic in knjižničnega informacijskega sistema samo na osnovi tujih izkušenj, ampak se mora začeti čimprej okoriščati z rezultati na domačih tleh opravljenih raziskav. Na drugi strani pa je knjižničarstvo bolj kot do sedaj vezano na delovanje brez meja in je zato smiselno razvijati in pospeševati mednarodno sodelovanje, skupne razvojne projekte, sodelovanje pri mednarodnih razvojnih projektih, izmenjavo strokovnjakov ali pa vsaj ogled knjižnic v tujini.

Matičnost kot oblika strokovne pomoči knjižnicam je še vedno potrebna, ker knjižnice še niso razvile svoje dejavnosti do te mere, da bi zadostovalo samo npr. nadzorovanje, hkrati pa nimamo ta čas nobene druge neodvisne strokovne pomoči, npr. inštituta, ki bi bil v oporo knjižnicam pri zagotavljanju strokovnih rešitev. Tako kot druge dejavnosti potrebujejo tudi knjižnice svetovalno službo, od katere pričakujejo strokovnost, znanje, problemu ustrezno svetovanje, hitro in optimalno rešitev, reference, nepristranskost, profesionalnost, neodvisnost, poštenost, pa še kaj bi lahko našli. Knjižničarska praksa spoznava, da svetovanje z recepti in šablonskimi rešitvami, ki ne daje dolgoročnih rezultatov, ni dobra investicija. Čeprav se da veliko razvojne problematike razrešiti na nacionalni ravni, pa bo praksa dobre rešitve in novosti bolje uveljavljala, če se bo reorganizirala tudi matična služba v splošnoizobraževalnih knjižnicah.

Matičnost kot razvojno svetovalno delo splošnoizobraževalnih knjižnic za knjižnice naj se omeji na splošnoizobraževalne knjižnice in delno na šolske. Opravljajo jo naj osrednje splošnoizobraževalne knjižnice, ki delujejo na območjih z več kot 50.000 prebivalci (dogovorno, upoštevajoč strokovnost in tradicijo dosedanjega dela, lahko tudi na območjih z manj prebivalci). V teh knjižnicah naj se zaposlijo knjižničarski strokovnjaki, ki bi opravljali matične naloge z usmerjanjem in vodenjem državne matične svetovalne in razvojne službe, bili bi njen kolegij, posvetovalni pa tudi izvajalski tim. Svetovalce naj bi tako kot svetovalce v državni matični službi plačevala država. Skupaj bi uveljavljali bolj uspešno kot do sedaj vertikalno povezanost enega tipa knjižnic (naloge s področja domoznanstva in matičnosti,

lahko tudi opravljanje drugih strokovnih nalog ali storitev za posamezne ciljne skupine uporabnikov v eni knjižnici za več splošnoizobraževalnih knjižnic), zato da bi se širila in krepila mreža splošnoizobraževalnih knjižnic in sodelovanje med večjimi in manjšimi knjižnicami na določenem območju. Horizontalno pa bi vzdrževale povezovanje in sodelovanje knjižnic pri izvajanju programa vse osrednje splošnoizobraževalne knjižnice, evidentirale bi razvojne probleme, skrbele za pretok knjižničnega gradiva in informacij, tudi knjižničarskih, predvsem pa za krepitev povezave s šolskimi knjižnicami.

Okrepljena državna matična služba Narodne in univerzitetne knjižnice s svetovalci v splošnoizobraževalnih knjižnicah, ki bodo spremljali delo knjižnic na svojem območju, ga skupaj z državno matično službo analizirali, vrednotili, opravljali svetovalne naloge na ravni interpretacije obstoječih strokovnih priporočil in zakonskih zahtev ter predlagali ukrepe za reševanje problemov in spodbujali razvoj prakse, bo bolj učinkovita pri uveljavljanju strokovnih rešitev v praksi. Še naprej pa naj bi državna matična služba vključevala v sodelovanje zunanje strokovnjake, še zlasti pri projektne delu in pri razvijanju metodoloških osnov spremljanja in razvijanja knjižnic. Zbrani in ovrednoteni podatki in ugotovljena problematika o posameznem tipu knjižnice predstavljata hkrati izhodišče za raziskovalno delo na področju razvoja knjižnic in sistema in za izdajo aktualne strokovne literature, priročnikov, standardov, navodil ter za koordinirano delovanje knjižničnega informacijskega sistema in njegovo učinkovitost v zagotavljanju splošne dostopnosti kulturnih dobrin.

Literatura:

1. Häggström, B. M. "Sweden-Library networking for sustained co-operation for the future". *Buch und Bibliothek*, (1998)10/11 : 641-645
2. Korže, A. "Nekateri problemi ob razvijanju matične službe". *Knjižnica* 7(1963)1-2 : 35- 37.
3. "Normativi in standardi za splošnoizobraževalne knjižnice". *Poročevalec Kulturne skupnosti Slovenije*, 1987 : 28.
4. Novljan, S. "Knjižnice za splošno dostopnost kulturnih dobrin". *Knjižnica* 42(1998)1 : 23. - 44
5. Novljan, S. "Organiziranost splošnoizobraževalnih knjižnic in njena učinkovitost". *Knjižnica* 37(1993)4 : 93. -106
6. Novljan, S. "Matična dejavnost". V: Novljan, S. *Splošnoizobraževalne knjižnice v letu 1990*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, 1991, str. 42-60

7. *Osnove za oblikovanje vsebinskih izhodišč in usmeritev za pripravo nacionalnega kulturnega programa z dodatnimi gradivi*. Poročevalec Državnega zbora R Slovenije (1994)27 : 38
8. **Popma, L.** "Öffentliche Bibliotheken in den Niederlanden-es tut sich etwas". *Buch und Bibliothek*, (1998)10/11 : 632-636.
9. "Pravilnik o sestavi in vodenju registra knjižnic". *Uradni list LRS* (10. maj 1962)15 : 97/62
10. **Sepe, M.** "Matična služba je pomemben dejavnik v razvoju KIS". *Knjižnica* 30(1986)3/4 : 34- 44.
11. **Schierl, T.** "Die Relevanz der Kommunikationswissenschaft für das Öffentliche Bibliothekswesen". *Buch und Bibliothek*, (1998)10/11 : 650-656.
12. **Vižintin, A.** O nekaterih aktualnih problemih slovenskega knjižničarstva. *Knjižnica* 5(1961)1-4 : 14-25
13. "Zakon o knjižnicah". *Knjižnica* 5(1961)1-4 : 5 - 13
14. "Zakon o knjižničarstvu". *Uradni list SRS*, (23 julij 1982)27 : 1350/82